

Pukovnik
PETAR TRMČIĆ

Mesto, uloga i osposobljavanje starešina u sistemu rukovođenja i komandovanja

Sa razvojem oružanih snaga i promenom načina vođenja oružane borbe i rata u celini, posebno u uslovima masovne primene naj-savremenijih borbenih sistema i druge ratne tehnike, uloga starešina u sistemu rukovođenja i komandovanja postaje sve značajnija. Zbog toga, i posebno zbog brzog menjanja uslova u kojima starešine ostvaruju funkciju rukovođenja i komandovanja, nameće se potreba stalnog iznalaženja novih i primerenijih oblika njihovog osposobljavanja. U našem društvu u celini, a posebno u oružanim snagama, čine se na tom planu veliki naponi, iako su postignuti značajni rezultati.

Pitanje mesta i uloge starešina uopšte, a posebno u sistemu rukovođenja i komandovanja, u praksi je »uvijek bilo u središtu pažnje rukovođenja na svim nivoima i Organizacije Saveza komunista u JNA«¹ Temelj ovakvom odnosu i shvatanju jeste u našoj društvenoj praksi, ali i u svemu onome što je u tom pogledu ostvareno u toku NOR-a. Poznati su naponi koje je od samog početka rata ulagalo vojno i političko rukovodstvo naše revolucije, s Titom na čelu, na stvaranju komandnog kadra i njegovog osposobljavanja za izvršenje složenih zadataka.

Sadašnji nivo osposobljenosti naših starešina i razvijenosti sistema rukovođenja i komandovanja je visok. To potvrđuju i brojne ocene naših vojnih i državnih rukovodilaca, a posebno druga Tita. Međutim, bez obzira na to treba i dalje nastaviti sa što bržim razre-

¹ Admiral Branko Mamula: *O funkcijama rukovođenja i komandovanja na strategijskom nivou*, »Vojno delo« br. 6/82, str. 25.

šavanjem svih problema koji nastaju u sistemu rukovođenja i komandovanja, a posebno onih koji se odnose na uvođenje informacionih sistema i osposobljavanje kadrova.

U vezi s tim pokušaćemo da ukažemo na neke aspekte mesta i uloge starešina u sistemu rukovođenja i komandovanja, kao i na neka pitanja njihovog osposobljavanja kao bitnoj pretpostavci određivanja tog mesta i uloge.

Razlozi za sagledavanje tih pitanja su sledeći: neprekidno menjanje uslova u kojima starešine ostvaruju funkciju rukovođenja i komandovanja; primena novih oblika izvođenja borbenih dejstava koji utiču na proces rukovođenja i komandovanja, a time i na mesto i ulogu starešina u njemu; sve složenija obuka jedinica, komandi i starešina; promene u društvenoj i vojnoj suštini vojne organizacije i njenoj strukturi; brz tehničko-tehnološki razvoj i promene u proizvodnji naoružanja i vojne opreme koje proističu iz tog razvoja; promene u doktrini upotrebe oružanih snaga i pojedinih njenih delova; stalno nastojanje skraćivanja vremena za donošenje odluka; nepredvidljivo, naglo menjanje situacije, naročito u toku trajanja boja i operacije; sve veća potreba za usklađivanjem aktivnosti koje nauka osmišljava, za koje škola osposobljava i koje praksa primenjuje; i potreba za stalnim sagledavanjem položaja starešina ne samo u sistemu rukovođenja i komandovanja već i u široj radnoj i životnoj sredini. Osim toga, naša osnovna koncepcijska i doktrinarna opredeljenja zahtevaju da sve starešine, a posebno komandanti jedinica, moraju biti ideološko-politički i stručno osposobljeni; moraju da imaju razvijene radne i moralne kvalitete; da poznaju društveno-politički sistem i sve njegove osobenosti, i posebno, opredeljujuće stavove koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i politike nesvrstanosti.

Mesto i uloga starešina u sistemu rukovođenja i komandovanja

Polazeći od koncepcijskih i doktrinarnih stavova sistema opštenarodne odbrane i ustavne opredeljenosti sistema socijalističkog samoupravljanja valja naglasiti da je za sistem rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama i u sistemu opštenarodne odbrane u celini, važan svaki čovek koji na određeni način učestvuje u izvršenju zadataka odbrane. To je, često, isticao i drug Tito. Zato je to postalo pravilo ponašanja u našoj društvenoj praksi, pokrećući sve akcije prema čoveku i za čoveka.

Uloga starešine je sve veća srazmerno uticaju stalnog usavršavanja i modernizacije svih borbenih sistema, a osobito raketnog i nuklearnog oružja na rukovođenje i komandovanje. U odnosu na ranije borbene i neborbene radnje u savremenim uslovima one se često obavljaju u sasvim izmenjenim i veoma složenim vremenskim i prostornim uslovima.

Primenom složenih borbenih sistema u rukovođenju i komandovanju veoma je povećan značaj informacije i njenog kvaliteta. Normalno je da sa povećanjem broja subjekata oružane borbe raste i obim informacija, ali se vreme za njihovu obradu višestruko skratilo u poređenju sa onim koje je bilo potrebno u drugom svetskom ratu. Prostor sa koga se informacije prikupljaju takođe je povećan tri do četiri puta. To je uslovalo da su mnoge aktivnosti komandovanja dobile obeležja kompleksnih procesa, kojim starešina može upravljati samo korišćenjem najsavremenijih sredstava. »Materijalno-tehničko opremanje organa rukovođenja i komandovanja treba da obezbedi veću mobilnost, brzinu u radu, veću zaštićenost, sigurnu vezu s pretpostavljenima i potčinjenima, veze sadejstva, racionalnost u organizaciji i efikasnost u odlučivanju i realizovanju odluka. Materijalno-tehničko osavremenjavanje sistema rukovođenja i komandovanja je u uskoj vezi s proširivanjem tehničkih znanja i tehničke kulture pre svega starešina.«²

Brzina prikupljanja i korišćenja informacija naročito je značajna u borbi s raketnim jedinicama i avijacijom strategijske namene. Težnja je da se ta brzina što više poveća što od starešina zahteva maksimalnu osposobljenost. Sve to ukazuje na veliki značaj vrhunskog znanja i vremena u rukovođenju i komandovanju, koji postaju presudni faktori u savremenim uslovima vođenja oružane borbe. U odlukama, naređenjima, zapovestima i svakodnevnom radu starešina mora biti jasan, precizan, koncizan, nedvosmislen, autoritativan i ubedljiv. Takav će postati samo stalnim, strpljivim i upornim radom. Poznavanje konkretne situacije omogućava odlučnost i preciznost (koja ne sme da prerasta u tvrdoglavost) u postavljanju zahteva i određivanju obima zadataka potčinjenim. To potčinjenima treba da omogući uspešno izvršavanje zadataka i da ih istovremeno poštedi eventualnih lutanja koja mogu biti posledica neiskustva ili nedovoljne osposobljenosti. »Vladanje« situacijom u rukovođenju i komandovanju isključuje dileme, a time i oklevanje i iščekivanje. Na taj način se afirmiše naše konceptijsko opredeljenje da bezizlazne situ-

² General armije Nikola Ljubičić: *Opštenarodna odbrana strategija mira*, VIZ i IC »Komunist«, 1976, str. 302.

acije ne postoje ni u miru niti u ratu što, razume se, podrazumeva krajnje aktivistički pristup rukovođenju i komandovanju. Za uspešno rukovođenje i komandovanje u ratu, pored dobrog poznavanja neprijatelja i sopstvenih snaga i sredstava, veoma je bitno poznavanje svih karakteristika zemljišta u zoni odgovornosti, ali i šire od toga, jer te karakteristike direktno utiču na mogućnost primene pojedinih borbenih sistema. Zbog toga, svaki starešina na bilo kom stepenu komandovanja, mora detaljno poznavati karakteristike zemljišta u dodeljenoj zoni. Na strategijskom i strategijsko-operativnom nivou taj zahtev postaje izraženiji. To ima za cilj da ubrza proces donošenja odluke, čime se poboljšava rukovođenje i komandovanje. Koliko je to bitno potvrđuju bitke koje je u toku NOR-a uspešno vodila Narodnooslobodilačka vojska pod komandom druga Tita. U tom smislu drug Tito je našoj armiji postavio trajan zadatak: »To izučavanje (zemljišta P. T.) je zadatak koji stoji pred vama i vi ga morate zajednički izvršiti.«³

Zbog toga je neophodno svakog starešinu koji dolazi u novu sredinu što pre upoznati sa bitnim karakteristikama pravaca i zemljišta na kome će izvoditi borbene vežbe. Isto tako, svaki starešina mora da shvati da će se zemljište najbolje upoznati ako se lično angažuje i sam sebi postavi konkretne obaveze u vezi s tim.

Primena brojnih borbenih sistema (nuklearna sredstva, savremena avijacija, raketne, oklopno-mehanizovane, vazdušnodesantne, artiljerijske i druge jedinice) i savremene ratne tehnike kojima se može tući cela teritorija zemlje, a posebno male zemlje kao što je naša, postavlja rukovođenju i komandovanju složene zadatke, naročito u prvim, po pravilu, i najžešćim udarima. U takvim uslovima starešine moraju uložiti sve svoje znanje i sposobnosti kako bi sistem rukovođenja i komandovanja ne samo normalno već još efikasnije funkcionisao. Zbog toga »mi moramo imati dobre vojne rukovodioce od najnižih do najviših jedinica« ... jer, »šta vrijede i najgenijalnije vojskovođe i vojni rukovodioci ako im rukovodioci odozgo ne odgovaraju potrebama da i svojim znanjem i sposobnošću drže jedinice u rukama. Ne vrijede mnogo, isto onako kao što ne vrijedi ni najboljim rukovodiocima i najhrabrijim ljudima dolje ako imaju više rukovodioce, više vojne stratege sa praznim glavama, ljude koji ne znaju da rukovode velikom armijom.«⁴

To znači da se starešine moraju potpuno posvetiti svome pozivu i dužnostima koje obavljaju kako bi uspešno vršili tu značajnu dru-

³ J. B. Tito: *Vojna djela*, knj. IV, VIZ Beograd, 1982, str. 209.

⁴ *Isto*, knj. III, str. 110.

štvenu funkciju. Radni i životni uslovi starešina moraju biti takvi da im omogućavaju uspešno izvršavanje zadataka, što će pojačati njihovu ljubav prema pozivu koji su odabrali. To praksa najčešće i potvrđuje.

Rukovođenje i komandovanje mora se zasnivati na snazi ličnog primera kao činioca mobilisanja i motivisanja ljudi u čemu su moralna snaga i politička svest osnovni temelj formiranja svestrane i čvrste socijalističke ličnosti starešine inspirisane Titovim vojnim delom. Tito »se gotovo redovno nalazio na frontu, u koloni koja nastupa ili odstupa, na položaju, često u smrtnoj opasnosti, izložen vatri neprijatelja.«⁵ Ta činjenica se mora neprekidno imati na umu u procesu vaspitanja i osposobljavanja starešina za dužnosti koje obavljaju. Jer, vrhunski rezultati mogu se postići samo kada se sjedine snaga autoriteta, znanja, i umeća ličnosti sa snagom boračkog sastava potpomognute snagom oružja. Zbog toga se u rukovođenju i komandovanju mora vrednovati rad, znanje i stvaralački entuzijazam i na taj način potiskivati pojave samozadovoljstva, lažne veličine, nepotrebne krutosti, a posebno karijerizma, kome tu nema mesta. Briga o starešinama i njihovom osposobljavanju uslovljena je zahtevima savremenog društvenog razvoja i nužnošću menjanja, modernizacije, usavršavanja i odbacivanja starog i preživelog koje postaje kočnica. To je briga kako vojnih struktura tako i našeg društva i Saveza komunista, a posebno organizacije SKJ u JNA.

Iz tog proizlazi pitanje: kako iznalaziti najспособnije i najbolje starešine za ključne dužnosti u rukovođenju i komandovanju, odnosno kako im omogućiti da budu kreatori u tom sistemu? Činjenica je da u praksi u vezi s tim ima mnogo problema, iako su rezultati koji su do sada postignuti veoma dobri. U odgovoru na to pitanje admiral Branko Mamula ističe kao nužnost da se starešine »uzdižu i postavljaju po principu tzv. spirale na razne dužnosti, najprije u komandama taktičkih jedinica, razvojnim komandama, školama, a zatim i u jedinicama i štabovima Teritorijalne odbrane i drugim dužnostima u strukturama društveno-političkih zajednica«,⁶ i da se na taj način, izvršavanjem najsloženijih zadataka u procesu pripremanja za odbranu i sticanjem širokih iskustava, osposobljavaju za najodgovornije dužnosti.

Na takva opredeljenja u razvijanju ličnosti starešine uticali su njegovo mesto i uloga u sistemu rukovođenja i komandovanja. Nje-

⁵ M. Leković, M. Bojić, V. Kljaković, F. Trgo: *Titove istorijske odluke 1941—1945*, »Narodna armija«, Beograd 1978, str. 48.

⁶ Admiral Branko Mamula: *Isto*, str. 26.

gova odgovornost postaje višeslojna i nije podređena samo relacijom pretpostavljeni — potčinjeni. Odnosi između vojnika i starešina, odnosi koji se uspostavljaju u jedinicama i ustanovama i između njih, kao i odnosi između njih i ostalih subjekata opštenarodne odbrane, traže od starešina univerzalniji pristup kako procesu obuke i vaspitanja tako i procesu rukovođenja i komandovanja ne samo u oružanim snagama već u celovitom sistemu opštenarodne odbrane.

To zbog toga jer je »spiralno« uzdizanje i osposobljavanje starešina prava alternativa povremenom i relativno dobro »prohodnom« uslovno nazvanom »pravolinijskom« uzdizanju, koje »ima za posledicu usko, specijalističko profiliranje kadra«⁷ i u kome svaki starešina naređuje sve dok eventualno ne dođe na formacijsko mesto na kome nije u mogućnosti da zadovoljavajuće izvršava zadatke što se negativno odražava i na jedinicu, njega samog i rukovođenje i komandovanje. Za sprečavanje takvih pojava, pored organa komandovanja, značajnu ulogu imaju organizacija SKJ u JNA, razna savetodavna tela (kadrovski i drugi saveti) i posebno, kadrovska služba, koja pri postavljenjima na određene dužnosti mora svestrano izučiti sve raspoložive podatke o starešinama kako bi ih mogla, svakog pojedinačno, dobro upoznati.

Svestranim poznavanjem ličnosti starešine omogućava se ostvarenje principa »pravi čovek na pravo mesto«. Istovremeno će biti isključena ili bitno smanjena pojava kod određenog broja starešina da misle da mogu uspešno obavljati svaku dužnost na koju budu postavljeni. To su oni koji »mogu sve, znaju sve i hoće sve«, koji su neumorni u verbalnoj podršci ali samo pretpostavljenih, i koji u prvoj pogodnoj prilici podjednako »pretresaju« i pretpostavljene i potčinjene, nastojeći da sebe predstave ili kao najsposobnijeg ili kao žrtvu. Takvi su u praksi rutineri, obično sa neinoviranim znanjima i, najčešće, zastarelih shvatanja. Na sreću, takvi su primeri u našoj praksi retki.

Zbog toga procesu vaspitanja, osposobljavanja i teorijskog i stručnog uzdizanja starešina, treba posvetiti izuzetnu pažnju, sledeći Titove postavke o čoveku kao najvažnijem faktoru vođenja oružane borbe i rata u celini. S tim u vezi, između starešina u sistemu rukovođenja i komandovanja moraju vladati zdravi i suptilni odnosi, odnosi drugarstva, poverenja i čovekoljublja.

Društveno-političkim radom, a posebno delovanjem organizacije SKJ u JNA uspešno se otklanjaju sve pojave egoističkog ponašanja pojedinaca, orijentišući ih ka sopstvenoj sredini iz koje treba da crpe

⁷ Admiral Branko Mamula: *Isto*, str. 26.

svu energiju i nalaze podršku u rukovođenju i komandovanju. Na taj način se kod starešina razvija shvatanje o potrebi vrhunske i svestrane osposobljenosti za proverene dužnosti koja se može postići samo upornim radom i stvaralačkim korišćenjem iskustava iz prakse. To je važno zbog toga što je »Armija jedan komplikovan organizam i mora djelovati kao mehanizam i odozgo prema dolje i odozdo prema gore. Rukovodioci u našoj Armiji, i oni u nižim jedinicama isto kao i oni koji rukovode višim, moraju zato biti na visini i, kad im je povjerenjena jedinica, onda je njihova odgovornost i prema toj jedinici i prema Armiji i narodu utoliko veća«. ⁸

Da bi rukovođenje kao teorija i praksa upravljanja jednim tako velikim, složenim i dinamičkim sistemom kakav je sistem opštenarodne odbrane, i u njegovom sastavu sistem oružanih snaga, moglo uspešno funkcionisati, pored istaknutog, neophodno je razrešavati i mnoga druga pitanja svakodnevnog života i rada starešina. Neka od tih pitanja imaju lični, a neka opšti karakter i u manjoj ili većoj meri utiču na mesto i ulogu u sistemu rukovođenja i komandovanja.

1) Poznato je da od načina prijema mladog starešine u jedinicu i njegovog uvođenja u prve dužnosti često zavisi njegov ukupan budući rad i razvoj starešine JNA. U praksi su česti primeri koji pokazuju da mlade starešine sa prosečnim mogućnostima nakon prijema u jedinicu koji ih je motivisao i uverio da ih ta sredina ljudski i drugarski prihvata, u svom daljem radu često postižu i natprosečne rezultate, veće od onih koje su pokazivali tokom školovanja. U protivnom, kada se u novoj sredini primaju nezapaženo njihovi rezultati su manji, jer starešina želi da njegova ličnost ne bude anonimna. ⁹

2) Čini se da je najpresudniji momenat za svakog mladog starešinu neposredni prijem u jedinicu i dužnosti koju će obavljati, jer se kod njega javlja određeni strah od sadašnjosti i odgovornosti. Zato je na komandama velika odgovornost pri neposrednom prijemu mladih starešina. Taj prijem mora imati svečan karakter i ne sme da se svodi na formalnost. U prvim danima njegovog boravka u jedinici mladog starešinu ne treba prepustiti samom sebi pogotovu ako se u

⁸ J. B. Tito: *Vojna djela*, knj. III, VIZ Beograd, 1982, str. 112.

⁹ Na primer, prijemu mladih starešina u jednom garnizonu bili su prisutni predsednik opštine, sekretar Opštinskog komiteta SKJ, predsednik Omladinske organizacije opštine, komandanti jedinica u kojima će mlade starešine obavljati svoje dužnosti i sekretar OO SKJ garnizona. Na tom prijemu mladim starešinama je bila prezentirana lična karta opštine i garnizona. Takav prijem je veoma pozitivno uticao na obavljanje njihovih dužnosti. Iako se radilo o starešinama sa prosečnim znanjem i ocenama, oni su uzorno obavljali poverene dužnosti.

to vreme izvode vežbe, logorovanja, bojeva gađanja i sl. Uvek mu treba pružiti potrebnu pomoć kako bi stekao samopouzdanje i uverenje u iskren drugarski odnos.

3) Da bi starešina mogao maksimalno da se angažuje u izvršavanju zadataka rukovođenja i komandovanja, neophodno ga je osloboditi nekih poslova koji nisu tesno vezani za te zadatke, a koje je on, sticajem okolnosti, prinuđen da obavlja. Moguće je organizovati da te poslove obavljaju drugi organi čime bi se starešinama ostavilo više radnog vremena u kome bi se angažovali u obuci jedinica.

4) Starešina svojim ličnim vrlinama i manama može neposredno ili posredno doprinositi ili štetiti rukovođenju i komandovanju. Starešina mora biti osposobljen da kritički sagledava probleme i pojave koje nastaju u njegovoj radnoj i životnoj sredini, jer je to preduslov njegovom stvaralačkom radu. Nije dovoljno slediti samo stavove pretpostavljenog a zanemariti lična saznanja kao i saznanja saradnika i potčinjenih. Isto tako, nije dobro ako pretpostavljeni u rešavanju određenih problema konsultuje samo uzak krug saradnika, a ima mogućnosti i vremena da taj krug proširi. Takav stil rada nije dobar i mora se menjati u pravcu čvršće saradnje sa pretpostavljenim i potčinjenim.

5) Lični i porodični problemi starešina često mogu biti ozbiljna smetnja u obavljanju njihovih rukovodećih i komandnih dužnosti. Takvi problemi moraju biti sagledavani u kolektivu i mora se preduzeti sve da se tim starešinama pomogne.

6) Službena ocena starešina mora biti najobjektivnije merilo njegovih sposobnosti i mesta i uloge u sistemu rukovođenja i komandovanja. Ona ne sme biti formalna i subjektivna (opterećena elementima miljeništa ili izlivima netrpeljivosti). Ocena mora pokretati starešinu na još veća pregnuća.

7) Svoju rukovodeću i komandnu ulogu lakše će ostvarivati onaj starešina koji je neprekidno u kontaktu sa svojim kolektivom i koji iznalazi mogućnosti za potpuno radno i stručno iskazivanje svakog potčinjenog starešine. Po pravilu, u jedinicama tih starešina moralno-političko stanje, borbena gotovost, društveni život, uvažavanje ličnosti, izvršavanje zadataka, drugarstvo, rad starešina u društveno-političkim organizacijama i zajednicama i partijski rad u sopstvenoj sredini na najvišem su nivou. Takve starešine razložno, strpljivo, ali i kritički i samokritički uvažavaju ili odbacuju stavove saradnika dajući dovoljno ubedljivih elemenata da se oni pravilno shvate i prihvate. Takav stil rada omogućava otvorenu i korektnu saradnju

pretpostavljenog i potčinjenog. Vezano s tim pretpostavljeni starešina mora voditi računa o tome koje i kakve informacije i na koji način prenosi na potčinjene kako bi oni bili dovoljno informisani pri donošenju odluka na svojim nivoima.

Osposobljavanje starešina za funkcije u sistemu rukovođenja i komandovanja

Poznato je da je starešina osnovni činilac sistema rukovođenja i komandovanja. Funkcionisanje tog sistema je direktno zavisno od osposobljenosti starešina, a pre svega onih na komandnim dužnostima.

Koncepcija i doktrina opštenarodne odbrane, upotreba složenih borbenih sistema i savremene ratne tehnike umnogome opredeljuje nivo i strukturu osposobljenosti starešina koje on, da bi donosio ispravne odluke, mora potpuno poznavati. »Primjena koncepcije opštenarodne odbrane, brz razvoj ratne tehnike, vojnonaučne misli i nauke uopšte, kao i duh vremena u kojem živimo, zahtijevaju dobro obučenog, politički visoko svjesnog i idejno čvrstog starješinu koji će biti u stanju da u praksi sa uspjehom izvršava sve zadatke i snalazi se i u najtežoj situaciji«,¹⁰ poručio je drug Tito u svom pismu kolektivu Vojne akademije KoV povodom proslave 25-godišnjice njenog rada i postojanja.

Polazeći od Titove postavke da »ljudi u borbi pokazuju ono što su naučili u obuci« nameće se kao neophodan sistemski pristup osposobljavanju starešina u kome svaki oblik obučavanja (školovanje, trupna praksa, seminari, kursevi, samoobrazovanje i dr.) ima tačno određenu ulogu u procesu izgradnje svestrano razvijene ličnosti starešine

Iskustva iz jedinica pokazuju da je u procesu osposobljavanja potrebno stalno inoviranje postojećih i istraživanje novih, primere-nijih rešenja. U tome škola ima posebno mesto i ulogu ali, isto tako, značajni su i drugi oblici osposobljavanja uz rad i u toku rada u jedinicama i ustanovama u kojima se stiču i usvajaju neophodna znanja. U vezi s tim treba naglasiti da sistemski pristup osposobljavanju starešina zahteva čvršću saradnju između vojnih škola i jedinica kako bi se stečena i usvojena teorijska i praktična znanja što bolje iskoristila u procesu rukovođenja i komandovanja.

¹⁰ J. B. Tito: *Vojna djela*, knj. IV, VIZ, Beograd 1982, str. 187.

Ta saradnja je posebno značajna za odluke u jedinicama pogotovo u savremenim uslovima razvoja naoružanja i sredstava ratne tehnike i imajući na umu naše osnovne konceptijske i doktrinarne stavove.

Sistemske pristup osposobljavanju starešina podrazumeva primenu timskog rada u komandama i štabovima, odnosno u rukovođenju i komandovanju kao celini. To znači da sektorsko posmatranje treba eliminisati svugde gde je moguće organizovati timski rad kao način celovitog i svestranog sagledavanja određenog problema.

Naše »višeslojno« školstvo u kome se stiču i usvajaju vrhunska stručna i ideološko-politička znanja koja u preduslov za uspešno funkcionisanje, ne samo rukovođenja i komandovanja već i sistema opštenarodne odbrane u celini, timskom radu mora posvetiti više pažnje. U tom smislu, sistem školovanja naših starešina nužno je neprekidno usavršavati, dograđivati i dalje razvijati kako bi oni bili osposobljeni za savremene načine vođenja oružane borbe i rata u celini. Vojne škole moraju, pored stručnih znanja, razvijati, negovati i uobličavati ideje, inicijative i akcije. One moraju da osposobljavaju starešine da stečena teorijska znanja uspešno i stvaralački koriste pri donošenju odluka. Pri tom, Titov primer vođenja našeg narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije neiscrpan je izvor dragocenih iskustava.

Na taj način starešine se oslobađaju stereotipnosti i šablonizma koji se veoma negativno odražavaju na efikasnost rukovođenja i komandovanja. Tito je s pravom smatrao da je veoma štetno pridržavanje krutih šablona i shema. Kao ratni vođa, Tito je najveće značenje pridavao inicijativi i stvaralačkoj aktivnosti, koje su u savremenim uslovima vođenja oružane borbe još važnije osobine starešine. Za starešinu je vrlo bitno da spozna način na koji treba da se oslobađa formalizma što ne podrazumeva apsolutnu slobodu koja izlazi iz nužnosti okvira rukovođenja i komandovanja.

Iako škola i dalje ima veoma važnu ulogu u osposobljavanju starešina, ta uloga mora biti dopunjena praktičnim osposobljavanjem u jedinicama i ustanovama. U stvari, školu mora potvrđivati praksa, i između njih mora biti potpuna usaglašenost. Ukoliko nema te usaglašenosti najviše gubi starešina, njegova jedinica i JNA kao celina i zbog toga je praksa veoma važan elemenat sistema osposobljavanja starešina. Ona, u stvari, opredeljuje dalje razvijanje sposobnosti starešina koje poseduju, odnosno dopunjuje i ispravlja ono što je pogrešno.

Osim ovih oblika važni su i drugi oblici osposobljavanja i usavršavanja starešina: aktivno učešće starešina u društveno-političkom i partijskom radu u sredinama u kojima žive; neprekidno praćenje vojno-političkih i ekonomskih kretanja u svetu; neprekidan individualni rad na ličnom obrazovanju i osposobljavanju itd. Stečena znanja takvim oblicima osposobljavanja predstavljaju značajnu dopunu postojećim opštim i vojnostručnim znanjima koja se koriste u izvršavanju postavljenih zadataka. Ona su, u stvari, i korektiv znanjima koja se stiču i usvajaju putem organizovanih formi osposobljavanja čime se povezuju postojeća sa novostečenim znanjima. U individualnom osposobljavanju dolazi do izražaja ličnost samog starešine koji se ne samo obrazuje već i vaspitava što je veoma važno i za našu vojnu teoriju i praksu. Neophodno bi bilo iznaći određena konkretna merila za vrednovanje i stimulisanje ovih oblika osposobljavanja.

Korišćenjem različitih oblika osposobljavanja svaki starešina ima realne i objektivne mogućnosti da bude potpuno osposobljen za dužnosti koje obavlja, a time i za aktivnu i kreativnu ulogu u sistemu rukovođenja i komandovanja. Samo potpuno osposobljen starešina može imati jasnu predstavu o načinu rešavanja problema i izvršenja zadataka u rukovođenju i komandovanju. Prema tome, za uspešno rukovođenje i komandovanje potrebno je: znanje, inicijativa, lični primer, poštovanje i razumevanje pretpostavljenog i potčinjenog, autoritet i ljubav prema odabranom pozivu.